

ВОЛОДИМИР МАКАРЧУК
ІВАН ТЕРЛЮК

Судові процеси та позасудове переслідування москвофілів у Австро-Угорщині (друга половина ХІХ ст. – 1910-ті рр.)

Від початку 2014 р. Російська Федерація веде проти України т.зв. гібридну війну. Полеми протистояння стають не тільки терени окупованого Криму та знищених російською «братерською допомогою» Донеччини й Луганщини, але й – не у меншій, якщо не у більшій мірі – мізки і душі українців. Їх намагаються переконати у тому, що вони частина «одного (зрозуміло, російського. – *Авт.*) народу». Як заявив 17 серпня 2015 р. у ході візиту до окупованого Криму президент Російської Федерації В. Путін: «Я считаю, что русские и украинцы – это вообще один народ, разницы мы не делаем»¹. (Ми й надалі будемо подавати цитати російських авторів у оригінальному вигляді. Аби не бути звинуваченими у тенденційності перекладу. – *Авт.*)

Полеми битви стає й історична пам'ять українського народу. Російські пропагандисти намагаються переконати наших співгромадян у тому, що їхні пращури нібито завжди безкорисливо тягнулися «до Москви», натомість чужинці (поляки, австрійки, німці, румуни тощо) настійно намагалися відірвати нерозумних хохлів від їхнього історичного кореня. Аргументами в цьому політико-пропагандистському спорі стають події багаторічної давності – від Переяславської Ради 1654 р. до «референдуму» щодо збереження «оновленого Союзу» в березні 1991 р.

Одним з напрямів ідеологічної диверсії стає діяльність т. зв. москвофілів (кін ХІХ – поч. ХХ ст.): «Существует тема, о которой наши противники знают, но предпочитают умалчивать. Широкая же публика о ней вообще не осведомлена. Речь идет, с одной стороны, о русском национальном возрождении Галицкой и Карпатской Руси в ХІХ – ХХ веках, а с другой – об ав-

¹ Путин: Я считаю, что русские и украинцы – это вообще один народ, разницы мы не делаем. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/worldnews/Putin-YA-schitayu-chto-russkie-i-ukraincy-eto-voobshche-odin-narod-raznicy-my-ne-delaem-Video-94487.html>.

стро-венгерском геноциде русских (политических процессах над «русофилами», концлагерях и массовых казнях, унесших более 60 тыс. жизней) и о роли «украино-австрийской партии» в вышеназванном черном деле².

Чималі заслуги в опрацюванні проблеми москвофільського руху на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. мають передовсім «чисті» історики. Упродовж останніх понад двох десятиліть років зусиллями переважно львівських (та й західноукраїнських) науковців О. Аркуші, В. Гайсенюка, О. Добжанського, С. Макарчука, Ю. Михальського, М. Мудрого, О. Киричук, Ю. Плекана, О. Середи, О. Сухого, О. Турія, І. Чорновола та інших у науковий обіг введено об'ємний пласт архівних матеріалів, які дозволили прояснити питання витоків та етапів становлення й розвитку москвофільства, окреслити фактори, які сприяли організаційно-політичному оформленню та становленню галицького москвофільства як політичної течії. З-поміж істориків права лише поодинокі автори (напр., М. Мацькевич) торкалися цієї проблеми, і то опосередковано. Разом з тим, ніхто з перелічених авторів спеціально не виділяє питання судових процесів та позасудового переслідування москвофільських діячів у контексті їх ідеологічного обґрунтування та функціонування австро-угорської судової системи.

Пропонована увазі читача наукова розвідка якраз й підніме питання про нібито «австро-венгерський геноцид русских (!)» в умовах конституційної Австро-Угорської монархії.

В сучасній українській історичній думці існує усталене переконання, що діяльність керівної ланки т.зв. москвофілів – тобто прихильників великоросійської політичної орієнтації підавстрійських русинів-українців – стимулювалася не стільки внутрішніми мотивами цього сегменту українського політикуму, скільки фінансовими вливаннями з щедрого російського джерела. Зрештою, про це свідчать чисельні історичні документи.

Приміром, Управляючий (російським) Імператорським консульством у Львові Верховцев 14/27 червня 1913 р. сповіщав російське Міністерство закордонних справ, що: «На 30 июня нов. ст. назначены выборы в галицийский сейм и обе русские партии в Галиции обвиняют друг друга в блоке с поляками (...) Денег тратится много, шуму и слов еще больше, престижу Русского Консульства наносятся бесконечные удары (...) Пора наконец, ясно поставить вопрос, чего мы желаем достигнуть (...) и найти возможность влиять на народные массы непосредственно»³. Далі йдеться й про те, що «мазе-

² Фролов Кирилл. Новороссия – это борющаяся часть русского мира! Электронный ресурс. – Режим доступу: <http://ukraina.ru/analytics/20140904/1010386045.html>.

³ Ф 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими // Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. / За заг. ред. проф. С. А. Макарчука. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 157.

пинцы субсидий из Петербурга не получают»⁴ (а хто отримує? – *Авт.*). Зрозуміло, що дієво «впливати» на московфільські партії, примусити їх не гаючись забути внутрішні чвари, як-от в ситуації близьких, за тиждень – два виборів, російський куратор міг лише шляхом надання «субсидий» чи припинення їх видачі.

Формально фінансування австрійських (галицьких та буковинських) московфілів відбувалося через російські неурядові товариства: «Общество вспомоществования Славян» та «Галицко-русское благотворительное общество» в Петербурзі.

Московфіли демонстрували свою прихильність до Росії цілком відкрито, не надто побоюючись австрійських законів. Так, після т.зв. Слов'янського з'їзду 1908 р. у Празі російська делегація у складі графа Бобринського, генерала Владімірова та царедворця Гіжицького прибула до м. Серет (тепер – Румунія. – *Авт.*), де їх вітали московфіли, прикрашені стрічками кольорів російського державного прапора (сучасні прихильники *руського мира* (тут і далі курсив наш – *Авт.*), пригадується, ще донедавна користувалися георгіївськими стрічками. – *Авт.*).

Утім, причетними до підтримки австрійських московфілів виявилися не лише псевдо-благочинні організації, але й дипломати Російської імперії. Після звинувачення у прямих виплатах грошових сум галицьким московфілам були оголошені персонами нон грата російський консул у Львові Пошоскін та секретар консулату Ольферієв⁵.

Конституційна австрійська монархія намагалася протистояти російсько-московфільській активності правовими засобами. Зокрема заслуговують на увагу судові процеси проти Ольги Гарбар і товаришів; проти Григорія Купчанки про зраду держави; процес о. Давидяка проти Шуста і товаришів, а також судовий акт проти д-ра Могильницького та графа Бобринського, дисциплінарний акт д-ра Богатирця⁶ та інші пам'ятки австрійського імперського судочинства. Втім аж до вибуху Першої світової війни вироки австрійських судів видаються сучасникові напрочуд м'якими і аж ніяк не вкладаються в концепцію *геноцида руських*.

Першим з політичних процесів такого роду став суд 1882 р. (розпочався 31 травня / 12 червня) над діячами московфільського напрямку Ольгою Грабар (донькою лідера закарпатських русинів Адольфа Добрянського), Осипом Марковим (редактором львівського московфільського часопису «Пролом»), Венедиктом Площанським (редактором «Слова»), Іваном Наумовичем та його сином Володимиром, Миколою Огоновським (вчителем у Чернівцях,

⁴ Ф 133. Канцелярия министра иностранных дел... – С. 160.

⁵ Чорний день московских наймитів // Русини а москалі. Збірка статей і оповідань. – Чернівці: З друкарні тов. «Руска Рада» під зарядом Івана Захарка, 1911. – С. 106.

⁶ Чорний день московских наймитів... – С. 110.

редактором «Родимого листка»), Ісидором Трембицьким (редактором місячника «Приятель дітей» у Коломиї), Аполлоном Нечаєм (редактором «Господаря и промышленника» в Станіславові), І. Шпундером (жителем с. Малі Гнилички) та Олексою Залуським (жителем м. Збаража)⁷.

Підставою для судового переслідування став факт масового переходу селян с. Гнилички у православ'я. Проте «геноцидний» австрійський суд (в складі лави присяжних було 5 євреїв та сім поляків) відмовився кваліфікувати дії підсудних як державну зраду, за яку належала смертна кара. Суд обмежився покаранням за порушення громадського порядку (саме так суддями було розцінено пропаганду православ'я)⁸.

У підсумку Наумович отримав 8 місяців тюремного ув'язнення, Площанський – п'ять, Залуський та Шпундер – по три місяці. Решта підсудних були повністю виправдані⁹.

Погодимося, цей м'який вирок важко назвати *геноцидом русских*. Втім російське джерело, анітрохи не знітившись, оголошує, що: «Процесс Ольги Грабарь положил начало государственному преследованию русского движения в Австро-Венгрии. Помимо террора и административного преследования, организовывались массовые судебные процессы, среди которых самыми громкими стали Дело братьев Геровских, Первый и Второй Марморощ-Сиготские процессы, Дело Максима Сандовича и Семёна Бендасюка»¹⁰. Що ж, прослідкуємо й за цими зразками австрійського «терору».

Що стосується процесу братів Геровських 1913 р., то жодної конкретної інформації російські джерела не дають (що не заважає їм кричати про *геноцид русских*). Щоправда, біографічна сторінка у Вікіпедії одного з братів Геровських скупко повідомляє: «в Мараморошском Сиготе был учинён судебный процесс над Алексием Кабалуком и его сторонниками, и братья Геровские решили поддержать своих соратников в зале королевского суда. Это послужило поводом для их ареста в 1913 году. Алексею Геровскому вменялось в вину создание и руководство организацией, замышлявшей государственную измену. Наказанием за это (и) подобные преступления была смертная казнь. Но накануне Первой мировой войны братьям удалось совершить побег, и скрыться на российской территории»¹¹.

⁷ Процесс Ольги Грабарь. Электронный ресурс. – Режим доступа: www.ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81_%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B8_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%8C.

⁸ Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми // Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. / За заг. ред. проф. С. А. Макарчука. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 43.

⁹ Процесс Ольги Грабарь. Электронный ресурс...

¹⁰ Процесс Ольги Грабарь. Электронный ресурс...

¹¹ Геровский, Алексей Юлианович. Электронный ресурс. – Режим доступа: www.ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8

Тобто, треба розуміти, що жодного «процесу братів Геровських» не було, оскільки підозрюваним вдалося здійснити втечу з в'язниці ще до початку судових дебатів. Можливо, ми б не акцентували уваги на цій обставині, якби один з фігурантів втечі Олексій Геровський на сторінках свого москвофільського видання кількома роками раніше не писав: «Русскія люди, которыхъ польській судъ неповинно засудиль, повинны сим гордиться, бо они пострадали за правду, за чистоту русской идеи»¹². Не побажав Олексій Геровський гордитися – як знав, що почнеться Перша світова війна, і втекти уже не вдасться.

Утім нам вдалося віднайти інформацію про інший судовий процес у справі одного з братів Геровських (усе того ж Олексія), який відбувся 13 лютого 1911 р. в Чернівцях¹³. Лава присяжних розглядала позов москвофілів д-ра Могильницького (судді з м. Серет) та д-ра Геровського (видавця москвофільської газети «Православна Русь» в Чернівцях) проти секретаря українофільської «Руської Ради» п. Луцького. Звинувачений у 42-му номері «Народного голосу» за 1910 р. опублікував статтю. «Збори московських наймитів». Співвідповідачем у справі проходив п. Веретельник, відповідальний редактор «Народного голосу».

Голова судового засідання зробив спробу примирення сторін, на що Луцький відповів ствердно – оскільки, мовляв, не знає ні Могильницького, ні Геровського особисто, але мав на увазі лише «партію кацапів». У відповідь ініціатори процесу почали вимагати 200 корон «відступного» (сума порівняно невелика, однак її виплата свідчила б про формальне визнання Луцьким та Веретельником своєї неправоти. – *Авт.*).

Після відмови звинувачених від прийняття цієї провокаційної пропозиції адвокати позивачів почали вимагати від звинувачених надавати покази ... німецькою мовою. Можливо, це було зроблено з метою утруднити українській громадськості (тій її частині, яка слабко володіла державною мовою, – передусім селянам та робітникам) змогу належним чином простежити за ходом судових дебатів. Зрозуміло, що обвинувачені відмовилися і заявили про своє бажання виступати виключно руською (українською) мовою, тим більше, що таку можливість тогочасне австрійське процесуальне право – до речі, на відміну від російського – їм надавало.

Звинувачені привели не лише факти підривної – щодо австрійської державності – діяльності русофілів, але й їхньої антиукраїнської активності. Так, на вічі в м. Чернівці на Зелені свята (1910 р.) москвофіли виступили

D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9_%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

¹² Як виглядає кацапска правда і кацапска ідея (На підставі судового процесу кацапів у Львові) // Русини а москалі. Збірка статей і оповідань. – Чернівці: З друкарні тов. «Руска Рада» під зарядом Івана Захарка, 1911. – С. 82.

¹³ Чорний день московских наймитів... – С. 82–83.

проти руського (українського) університету у Львові та проти руської (української) учительської семінарії в Чернівцях. Також лідери москвофілів в Буковині відстоювали ідеї єднання русинів з румунами за конфесійною (православ'я) ознакою; москвофільський депутат австрійського парламенту Марков «хвалить спілку буковинських кацапів із Волохами (румунами. – *Авт.*) і волохів називає «друзя-румани»¹⁴. В боротьбі з українофілами москвофіли постійно вдаються до активного співробітництва з польськими шовіністичними та єврейськими лихварськими колами.

То ж під тягарем наданих фактів суд присяжних відмовив позивачам у задоволенні позову про образу честі й гідності.

Інформація про Мараморош-Сигетські процеси зводиться до наступного: «Мараморош-Сигетские процессы (1904, 1906, 29.12.1913 – 3.3.1914), монстрпроцессы (sic! – *Авт.*), инсценированные венгерскими властями против русинских крестьян-православных. Наибольшую известность приобрел процесс 1913-1914 над 94 русинскими крестьянами, мужчинами и женщинами в возрасте от 17 до 64 лет. Все они были обвинены в государственной измене по причине их массового выхода из греко-католической церкви и перехода в православную. Обвиненным инкриминировалась политическая цель: подчинение православных русинов Русской православной церкви и присоединение части территории Венгрии (комитаты Мараморош, Угоча, Берег) к России, связь с этой целью с русскими политическими деятелями через депутата Думы графа В.А. Бобринского при посредничестве братьев Алексея и Георгия Геровских и прямом участии в переговорах русинского православного проповедника, архимандрита Алексея Кабалюка (...) Процесс закончился осуждением 33 обвиненных на 37 лет заключения в тюрьме и 6800 крон штрафа. А.Кабалюк был осужден на 4 года заключения и 1000 крон штрафа. Мараморошский процесс был первым в Венгрии политическим процессом против русинских крестьян, в конфессиональной, пассивной форме протестовавших против политики мадьяризации, национального предательства иерархов греко-католической церкви»¹⁵.

37 років ув'язнення на 33 підсудних, звичайно ж, повинні вважатися «ге-ноцидом» – принаймні, у сьгоднішній Російській Федерації та окупованого нею Криму, де немає жодного в'язня сумління.

У 1914 р. в приміщенні Львівського крайового кримінального суду (сьогодні це XIX корпус Львівської політехніки, де розміщується Інститут права і психології – *Авт.*) відбувався показовий процес над С. Ю. Бендасюком та його прихильниками. Надамо слово російському джерелу: «Но доносы сы-

¹⁴ Чорний день московских наймитів... – С.102.

¹⁵ Україна возобновила политический «Мараморош-Сигетский процесс». Електронний ресурс. – Режим доступу: www.podkarpatus.livejournal.com/46593.html.

пались в таком изобилии (маються на увазі з боку українофілів. – *Авт.*), что власти Галиции решили, наконец, пойти навстречу украинцам (маються на увазі українофіли. – *Авт.*) и организовать показательный судебный процесс, призванный совершить то, что не удалось сделать в 1882 году – осудить русское движение в Австро-Венгрии, в лице отдельных его представителей, по обвинению в государственной измене, со всеми вытекающими из этого для русского движения последствиями.

В качестве обвиняемых, которые должны были предстать перед судом, власти выбрали (...) С. Бендасюка, М. Сандовича, И. Гудыму и В. Колдру. Предварительное следствие по их делам длилось около двух лет, причем В. Колдра через пять месяцев после ареста был выпущен под залог, остальные же трое арестованных все это время находились в следственной тюрьме.

И вот 9 марта 1914 года во Львове начался открытый судебный процесс, на который, кроме местных журналистов, прибыли корреспонденты зарубежных средств информации, в том числе из России – корреспонденты газеты “Новое Время” и Петербургского Телеграфного Агентства.

На скамье подсудимых находились: Семен Бендасюк, рожденный в . в с. Скоповке, Толмачского повета, в последнее время пребывавший во Львове, греко-католического вероисповедания, холостой, закончивший юридический факультет, журналист; Максим Сандович, рожд. в . в с. Ждыне, Горлицкого повета, в последнее время пребывавший в с. Грабе, Ясельского повета, православного вероисповедания, женатый, православный священник; Игнатий Гудыма, рожд. в . в с. Дытковцах, Бродовского повета, в последнее время пребывавший в с. Залучье, Снятынского повета, православного вероисповедания, женатый, православный священник; Василий Колдра, рожд. в . в д. Святкове Великой, Ясельского повета, пребывающий во Львове, греко-католического вероисповедания, холостой, слушатель юридического факультета Львовского университета.

Все они обвинялись в том, что, как гласил обвинительный акт, «в промежутке времени с . по март . они во Львове и в других местах, тайно, по взаимному соглашению, отчасти как зачинщики или подстрекатели, отчасти как непосредственные соучастники предприняли посредством подстрекательства, а первые трое также посредством шпионажа такие действия, которые были направлены к отторжению Галичины или ее части от одноцельной государственной связи или территории Австрийской империи»¹⁶.

¹⁶ Процесс по делу С. Бендасюка и товарищей. Электронный ресурс. – Режим доступа: www.alternatio.org/articles/item/4451-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%D1%81%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA%D0%B0-%D0%B8-%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%B9.

Судова тяганина завершилася тим, що усі підсудні були ... одноголосно виправдані судом присяжних (до складу якого входило 13 чоловік – виключно поляки і євреї). На фотографії з фотоальбому 1914 р. ці четверо виглядають тріумфаторами [*фото 28*]¹⁷.

Для порівняння, приблизно у той час у російській Україні періоду т.зв. столипінської реакції, запроваджувалися *військово-польові суди* – без адвокатів, без можливості подати апеляцію – із правом винесення та виконання впродовж 24 годин смертних вироків. А на додачу заборонено включати до складу цих судів професійних юристів. Відтак шибениця із сумнозвісною «столипінською краваткою», себто петлею, перетворилась на один із символів тодішньої російської держави. Тільки за 1907–1909 рр. військово-польові суди ухвалили понад 5 тис. смертних вироків, переважна частина яких, за свідченнями тодішньої ліберальної преси, була невмотивована, а сотні вбитих державою людей (здебільшого молоді) не скоїли жодного злочину – ані політичного, ані кримінального. На початок 1908-го у в'язницях перебувало понад 200 тис. «політичного» люду, приблизно таку саму кількість заслали у «віддалені місця імперії»¹⁸.

Побіжно відмітимо, що далеко не завжди галицькі москвофіли виступали як жертви конституційної Австро-Угорської монархії. Часами вони ... вдавалися до послуг *геноцидного* австрійського суду і виступали позивачами у справах про образу честі, зокрема проти українофілів, про що ми вже писали. Іноді – витягали на австрійський суд (за визначенням сучасних ідеологів т. зв. Русского мира – *монстрпроцессорный*) свою брудну білизну, анітрохи не побоюючись кривосуддя.

Так, на львівському процесі 1911 р. розглядався позов москвофільського посла В. Давидяка до групи т.зв. молодих москвофілів¹⁹. В Дрогобицькому виборчому окрузі у 1908 р. обрали послом до Ради державної москвофіла Василя Давидяка, заступником – Володимира Дудикевича, представника т.зв. молодих москвофілів («юношів»), що гуртувалися навколо газети «Прикарпатская Русь». В підавстрійській Галичині, згідно з місцевим виборчим правом, обирали від кожного округу не лише депутата, але й т.зв. заступника, який починав виконувати обов'язки депутата Державної ради у разі його смерті або зречення. Молоді москвофіли почали вимагати такого зречення від В. Давидяка, на що той відповів, що й «я сам потраплю брати десятку денно!». Це призвело до загострення тліючого конфлікту молодих москво-

¹⁷ Львовській рускій політичеській процесс о государственной измѣне . (фотоальбом з 28 фотографій). – б. м, б. д.

¹⁸ *Грабовський С.* Міф Столипіна: химерний і небезпечний. [Електронний ресурс] // С.Грабовський // Український тиждень. – №37 (202). – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/History/30366>.

¹⁹ Чорний день московских наймитів... – С. 100–101.

філів з «стариками», що переріс у постійні сутички й побиття останніх «на вулиці, чи в залізниці, чи на забаві».

В. Дудикевич був директором московфільської «Самопомощи» в Коломиї, гроші організації витрачав безконтрольно, протоколи засідань не вів або фальшував. Цими звинуваченнями вирішив скористатися Давидяк, видавши брошуру з фактами чисельних зловживань В. Дудикевича. За останнього вступилися його «поплічники» А. Шуст, др. І. Гриневецький, Ю. Кисилевський, О. Гецев та В. Киндій. Справа дійшла до судового розгляду, розпочато за позовом В. Давидяка в справі захисту честі проти групи підтримки В. Дудикевича.

В ході цього львівського процесу з'ясувалися дивовижні речі. Під присягою В. Давидяк засвідчив, що В. Дудикевич від імені «юношів» перед виборами 1908 р. уклав негласну домовленість з польським намісником в Галичині графом Потоцьким та польською Радою народовою угоду про взаємну підтримку польських та московфільських кандидатів у виборчих округах. Те, про що раніше говорилося упівголоса і фігурувало на рівні чуток, тепер було підтверджене під присягою в незалежному суді.

Свідок у справі якийсь Гончаковський дав покази, що голова Ради міністрів Австрії Казимір Бадені казав йому, що В. Дудикевич є платним російським агентом. Те саме ствердили й послали до австрійського парламенту барон Василько (обраний від Буковини) та барон Морзей. Згодом радник Лісковацький засвідчив, що свого часу В. Дудикевич присвоїв 2000 рублів, присланих з Петербурга на підтримку московфільського студентського товариства «Буковина».

Як з'ясувалося в ході процесу (покази чисельних свідків), фінансування галицьких та буковинських московфілів здійснювалося через петербурзьке «Галицко-русское благотворительное общество», яке очолював граф В. Бобринський. Російський куратор вимагав від «юношів» і «стариків» примирення, інакше погрожував припинити фінансування «Галичанина» – найбільш впливової газети московфільського напрямку²⁰.

Також розкрилися масштабні махінації в «Самопомощи». Незважаючи на статут товариства, кошти, передбачені виключно на кредитування рядових селян та міщан, брали на власні потреби не лише сам В. Дудикевич, але його близький соратник Алексєвич (12 тисяч крон), а також донька Дудикевича.

Свідок Семенов переконливо довів, що московфільська торгова установа Торгово-промисленний Союз зусиллями В. Дудикевича була доведена до банкрутства. Він же стверджував, що 30 тисяч крон, пожертвованих покійним Тиховичем на потреби коломийської бурси, були присвоєні Дудикевичем.

²⁰ Чорний день московских наймитів... – С. 87.

Після з'ясування цих неприємних для Дудикевича моментів його захист несподівано почав вимагати зміни складу лави присяжних – руської (української) на польську. Очевидно, розрахунок базувався на тому, що представники панівної в умовах Галичини національності не захочуть глибоко вникати в суть справи й «дозволять» москвофілам зам'яти справу, аби не давати приводів для нападок з боку більш небезпечних для польського політикуму місцевих українофілів.

Незважаючи на кваліфіковану юридичну допомогу аж трьох адвокатів – д-ра Лисяка, д-ра Черлюнчакевича та д-ра Бромберга, суд присяжних виніс рішення про покарання прихильників Дудикевича, винних в образі честі посла Давидяка: «А. Шуст дістав 6 тижнів арешту з постом щотижня; І. Гриневицький – 30 днів арешту з постом, Ю. Кісилевський – 30 днів арешту (замінених штрафом у 1500 крон, О. Гецев – 30 днів арешту (замінених штрафом у 600 крон), В. Киндій – 30 днів арешту (замінених на 900 крон штрафу). Окрім того, з позовників було стягнуто 30 000 крон судового мита.

Однак, як констатувало одне українське видання: «москвофіли «тих страшних коштів судового процесу не дуже напудилися. За їх вірну службу –заплатить се за них Росія»²¹.

Мусимо вказати, що не завжди галицькі та буковинські русофіли відбувалися легким переляком.

Так, з вибухом світової війни Відень став відчутно жорсткішим з платною агентурою Санкт-Петербурга, і перейшов до рішучих дій. Інша річ, що під роздачу жорсткого воєнного часу потрапили в основному безвинні люди.

Німецька дослідниця москвофільського руху в Україні Анна Вероніка Вендланд наголошує, що дії влади всюди були однакові: після мобілізації забороняли москвофільські товариства, провідних діячів цих товариств заарештовували, якщо вони самі вчасно не встигли втекти до Росії²². Насамперед саме ці втікачі чи не найбільше докидали дров у вогонь австрійських репресій українців. 11 серпня 1914 р. вони утворили в Києві т.зв. *Карпато-руський освободительный комитет* під керівництвом Володимира Дудикевича. Того ж дня москвофіли склали відозву «Многострадальный Русский Народ Галицкой Руси» для поширення серед цивільного населення і військових. Відозва містила заклик до галичан вітати російську армію, а вояків закликали переходити на бік Росії²³.

Невільними жертвами цієї відверто провокативної відозви негайно стали галицькі та буковинські русини, які стали сприйматися Віднем та цісарсько-

²¹ Чорний день московских наймитів... – С. 91.

²² *Вендланд А.В.* Русофіли Галичини. Українські консерваторії між Австрією та Росією, 1848–1915 / Анна Вероніка Вендланд / Переклала з нім. Христина Назаркевич. – Львів: Літопис, 2015. – С. 588.

²³ *Сухий О.* Москвофільство в Галичині: історія проблеми... – С. 60.

королівською армією як потенційна ворожа агентура. В Галичині, на Буковині та у Закарпатті прокотилися хвилі арештів та фізичних розправ з русинами-«росіянами». Жертвами переслідувань стала нечисельна українська інтелігенція без огляду на партійні симпатії, клір греко-католицької та православної (в Буковині) церков, звичайні селяни. Останні реально становили реальну більшість серед усіх репресованих. Як зауважує А.Вендланд, часто достатньою причиною для їх арешту ставала звичайна передплата московської преси²⁴. Утім дослідниця зазначає, що докладного переліку жертв репресій не існувало ніколи. Російські джерела називають цифру 40 тис. інтернувань і депортацій (ідеться про Галичину, Буковину та Північну Угорщину), причому на Галичину припадає близько 10 тис. депортацій. Серед депортованих було 800 греко-католицьких священників, представники інтелігенції, але переважно все ж прості селяни. Ті самі джерела вказують для Галичини цифру 1 500 страт (цифра ця, не виключено, навіть дещо занижена), здійснених за законами надзвичайного стану. Тих, кому на початку війни вдалося втекти до Росії або хто співпрацював з окупантами, щоб пізніше втекти з Галичини, після відвоювання Галичини оголосили в розшук; списки тих, кого розшукували, включають майже 600 осіб²⁵.

Більшість депортованих москвофілів, серед яких і цілі родини, було переміщено на південь від міста Грац до табору інтернованих осіб Талергоф. Тут поруч з активними українофілами та Богу душу винними селянами-українцями, опинилися й галицькі та буковинські москвофіли. Зосереджувалися вони переважно в окремому, четвертому, бараці²⁶, а також – у спільному для ув'язнених різної політичної орієнтації бараці сімейному.

Російське джерело вказує: «В официальном рапорте Шлеера от 9 ноября 1914 года сообщалось, что в Талергофе в то время находилось 5700 русофилов. Из этого числа около 1915 человек (по другим данным до 5 тысяч) были лемки из 151 деревни на Лемковщине. Всего через Талергоф с 4 сентября 1914 года до 10 мая 1917 года прошло не менее 20 тысяч русофильски настроенных галичан и буковинцев, только в первые полтора года погибло около 3 тысяч заключённых. По данным галицкого общественного деятеля Дмитрия Маркова, 3800 человек были казнены только за первую половину 1915 года»²⁷.

Це ж джерело приводить перелік видатних (на думку джерела) в'язнів Талергофу. Усі вони – русофіли, кожний з яких отримав свою сторінку у Вікіпедії: «Качмарик Ярослав Теофилович (1885–1944), Антоневи́ч Никола́й

²⁴ Вендланд А.В. Русофіли Галичини... – С. 594.

²⁵ Там само.

²⁶ Маковський В. Талергоф (Спогади і документи). – Львів: З друкарні «Діла», 1934. – С. 208.

²⁷ Талергоф. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%84

Иванович (1840–1919), Ваврик Василий Романович (1889–1970), Глебовицкий Николай Павлович (1876–1918), Трохановский Мефодий Андреевич (1885–1948)». За дивним збігом обставин ніхто з цих «видатних» москвофілів не віддав Богу душу в найстрашнішому австрійському концтаборі, де людей розстрілювали тисячами, лише для Миколи Глібовицького поміщення в концтабір «вызвало болезни, от которых он скончался в ...»²⁸.

Поведінку москвофілів в ув'язненні лояльний до Австрійської корони українофіл В. Маковський описував так: «З краю приходили препогані вісти. Австрійська армія відступає в неладі, москалі займають увесь край (...) Що нас чекає? Зате «їхні» настрої помітно покращали. Почували себе «переможцями». Коли вживали вислови «наші», мали все на думці московські війська. «Австрійці удірають, наші бють» ... такі уривки обивалися об уха (...) Однак найбільше лютила нас їхня дволичність. Ось одночасно з такими виявами внесли вони коліноприклонну петицію до цісарського престолу Франца Йосифа з заявою незахитної вірності і лояльності і з проханням звільнення!...»²⁹.

У підсумку відмітимо, що російська історична та історико-правова наука не зовсім коректна у своїх оцінках австрійського нібито *геноцидного* права та австрійського *монстрпроцессорного* судочинства, коли йдеться про переслідування москвофілів. Вважаємо, що конституційна Австро-Угорська монархія наприкінці XIX – на поч. XX ст. мала помітно прогресивніше політичне та карне законодавство, ніж сучасна їй Російська імперія, а австрійські суди були реально незалежними від виконавчої гілки влади. Ця обставина зумовила відносно лояльне ставлення австрійських властей до москвофільської політичної течії; репресії проти її провідних діячів не йдуть у жодне порівняння з карною практикою переслідування «мазепинців» у тогочасній Малоросії – як передвоєнного періоду, так і на початку Першої світової війни.

Анотація

Розглядаються питання реагування австрійських імперських органів судової влади та адміністративних властей на політичну активність т.зв. москвофілів – частини західноукраїнського політикуму, орієнтованого на Російську імперію.

Ключові слова: Австро-Угорська монархія, судова влада, позасудові репресії, москвофіли.

²⁸ Талергоф. Електронний ресурс...

²⁹ Маковський В. Талергоф (Спогади і документи)... – С. 235–236.

Streszczenie

Sądowe i pozasądowe prześladowania moskwofilów w Austro-Węgrzech od połowy XIX do początku XX wieku

Artykuł omawia reakcje austrowęgierskich organów władzy sądowniczej oraz władz administracyjnych na aktywność polityczną tak zwanych moskwofilów. Była to część polityków zachodnioukraińskich, którzy zorientowani byli na Imperium Rosyjskie.

Słowa kluczowe: monarchia Austro-Węgierska, władza sądownicza, represje pozasądowe, moskwofile.

Summary

Judicial Proceedings and Extrajudicial Persecution of the Moscowphiles in Austria-Hungary (the Second Half of the 19th Century – the Beginning of the 20th Century)

The article discusses reactions of the Austrian-Hungarian judicial and administrative authorities on political activities of the so-called Moscowphiles. This group included some West-Ukrainian politicians that were oriented towards Russian Empire.

Key words: Austro-Hungarian monarchy, the judiciary, extrajudicial repression, the Moscowphiles.